

Asmodeusz

Pojęcie istoty demonicznej jako cielesnego uosobienia zła lub niematerialnej siły o negatywnym, a często wręcz niszczycielskim działaniu, jest jednym z najbardziej inspirujących elementów w historii myśli ludzkiej. Obecność zarówno osobowych, jak i nieosobowych mocy, będących nośnikami szeroko rozumianego zła, jest zjawiskiem występującym we wszystkich znanych nam systemach religijnych. Podejmowana przez człowieka próba określenia natury zła stanowiła od zawsze nieodłączną część procesu tworzenia się i kształtowania poszczególnych religii. W większości mitów kosmogonicznych możemy zaobserwować stopniowe powstawanie idei pewnej dysharmonii, opozycji w stosunku do dobrej, życiodajnej mocy, jaką dysponuje ogólnie pojmowany Stwórca (lub stwórcy) wszechrzeczy. Istniejący w rozmaitych wierzeniach motyw walki dobra ze złem, stanowiący niejednokrotnie jeden z dogmatów poszczególnych religii, na przykład chrześcijaństwa lub islamu, doprowadził do powstania idei wrogich istot, złych duchów, demonów, których natura może czasem wydawać się odbiciem najciemniejszych stron natury człowieka. W wielu religiach mamy do czynienia ze zjawiskiem personifikacji idei złych mocy, bądź łączeniem ich z abstrakcyjnymi pojęciami (chaos), lub też z identyfikowaniem konkretnych postaci z różnorodnymi zjawiskami o charakterze destrukcyjnym (demon – śmierć, demon – zaraza, demon – zniszczenie).

Zjawisko utożsamiania wrogich człowiekowi sił z postaciami demonów jest szczególnie dobrze widoczne w religiach starożytnego Bliskiego Wschodu, w tym w judaizmie, oraz w pewnym stopniu w chrześcijaństwie. Religia judaistyczna, pomimo swej monoteistycznej doktryny, która przesądza o jej monolitycznym charakterze, w swym pierwotnym etapie kształtowania się nie była wolna od synkretyzmów i przenikania różnych wątków mitologicznych z innych religii wschodnich. Wczesny judaizm powstawał głównie na gruncie wierzeń plemion hebrajskich, łącząc w sobie także elementy religii innych starożytnych ludów semickich. W efekcie pewna liczba poszczególnych terminów biblijnych (w tym też imion istot demonicznych) posiada swój źródłosłów w języku aramejskim, kananejskim, bądź perskim. Przykładem takiego procesu przejmowania obcych elementów mitologicznych jest starotestamentalna demonologia biblijna; tutaj też

znajdujemy szereg określeń i imion demonów, które wskazują na swój nie-hebrajski rodowód.

Jedną z tych złowrogich istot jest Asmodeusz – demon posiadający niezwykle ciekawą, chociaż bardzo skomplikowaną historię.

Etymologia imienia Asmodeusza jest kluczowym zagadnieniem na drodze do rozwikłania problemu pochodzenia tego demona. Możemy przyjąć, że punkt wyjściowy stanowi greckie słowo *'Ασμοδαίος*; jest to najpóźniejsza (pomijając odpowiednik zarówno łaciński, jak i współczesne odmiany tego imienia) i najbliższa nam forma. Po raz pierwszy spotykamy imię *'Ασμοδαίος* na kartach deuterokanonicznej *Księgi Tobiasza*, powstałej prawdopodobnie w Palestynie, pod koniec II lub w początkach I w. p.n.e. Sama księga została pierwotnie spisana po aramejsku, jednakże wkrótce przetłumaczono ją na hebrajski i grecki. Oryginal *Księgi Tobiasza* nie zachował się (istnieją jedynie znalezione w Qumran aramejskie i hebrajskie fragmenty jej kopii), a cała księga dotrwała do naszych czasów w trzech różnych opracowaniach greckich. Stąd też pochodzi grecka forma *'Ασμοδαίος* i nie ulega wątpliwości, że musi mieć swój odpowiednik hebrajski; jedyną niepewnością pozostaje tylko należyte wyprowadzenie tego terminu z języka hebrajskiego. Terminy hebrajskie oznaczające Asmodeusza – *אַשְׁמֶדַי* (ašmeday) oraz *אַשְׁמַדַּי* (ašmedayy) pochodzą z Talmudu i wywodzą się z jednego rdzenia *שָׁמַד*, znaczącego "niszczyć, unicestwiać" [Hutter 1995:197]. Jednakże dużo późniejszy zapis hebrajski pochodzący z literatury talmudycznej pozostaje dość niepewny [Kościelniak 1999:66]. W greckim przekładzie Biblii hebrajskiej (*Księga Tobiasza*) *'Ασμοδαίος* nie występuje jako imię demoniczne, będąc jedynie imieniem własnym. Występujący w tekstach talmudycznych *אַשְׁמֶדַי* nie posiada wspólnych cech znaczeniowych z właściwym rozumieniem czasownika "niszczyć, niweczyć". Pomimo, że *אַשְׁמֶדַי* odnosi się do źródłosłowa *שָׁמַד*, nie wyraża destrukcyjnych właściwości tej formy gramatycznej w sensie dosłownym. Taka niespójność semantyczna jest wynikiem zapożyczenia nadrzędnej idei (demonia) z religii perskiej, gdzie odnajdujemy pierwotną wizję talmudycznego *אַשְׁמֶדַי* w postaci staroirańskiego demona Aešma.

Aešma jest jednym z siedmiu duchów przedstawionych w Aweście. Występująca w języku staroperskim forma *xaem-dev* (zapis pahlawijski), odnosząca się do terminów *aešma* i *daeua*, znaczy mniej więcej tyle, co "demon gniewu". Aešma, będąc jedną z autonomicznych mocy w dualizmie perskim, wydaje się uosabiać pojęcie zła absolutnego. Wywodzenie postaci Asmodeusza z perskiego Aešma opiera się głównie na transkrypcji pisowni

pahlawijskiej w formie hebrajskiej. Główny problem takiego sposobu rekonstrukcji etymologii w przypadku Asmodeusza leży w transpozycji średnioperskiego terminu *xaem-dev* [Kościelniak 1999:66]. Ze względu na fakt, że w większości języków liczba głosek jest większa niż liczba liter, w transkrypcjach fonetycznych powstają nowe znaki poprzez przekształcenie lub łączenie liter alfabetu, lub też uzupełnianie ich znakami diakrytycznymi. Hebrajski אַסְמוּדֵס i grecki Ἀσμοδαῖος oddają zatem główną ideę perskiego *aešma daeuua* i ukazują Asmodeusza jako niszczycielskiego demona gniewu – opierając się w pewien sposób na zasadach transliteracji, jednak bez uwzględnienia rzeczywistej wartości fonetycznej. Elementem łączącym te trzy formy zapisu jest po pierwsze sam wizerunek Asmodeusza jako postaci zdecydowanie negatywnej, demonicznej, a po drugie w miarę zbliżona wymowa jego imienia. Ponadto istotnym czynnikiem, wskazującym na przynależność Aešma do świata złych mocy jest człon *dev*, nawiązujący do najstarszych wierzeń wedyjskich. Początkowo w wierzeniach wedyjskich termin *deva* był synonimem bóstwa. Jednakże z czasem, na gruncie religii medyjsko-perskiej słowo *deva* stało się określeniem złych bóstw, demonów.

Najważniejszym źródłem informacji, w którym występuje postać demona Aešma, jest święta księga zaratusztran, *Awesta*. To monumentalne dzieło spisane w języku staroperskim (język ten nie jest poświadczony w innych tekstach) przez długie stulecia przez wyznawców religii Zoroastra uznawane było za natchnioną, świętą księgę. *Awesta* składa się z 21 ksiąg i – podobnie jak Biblia – jest tworem niezwykle złożonym i różnorodnym w swej budowie i treści, a także pod względem języka. Zredagowana w okresie sasanidzkim ok. IV w. p.n.e. zawiera w sobie fragmenty staroirańskich przekazów o charakterze religijnym i mitologicznym; większość utworów znajdujących się w *Aweście* datowana jest na VII w. p.n.e., zaś najstarsze przekazy pochodzą z II tysiąclecia p.n.e. Główną i uważaną za najistotniejszą część *Awesty* jest *Yasna* – księga o charakterze liturgicznym; zawarte w niej teksty wypowiadano w trakcie nabożeństwa. *Yasna* podzielona jest na 72 rozdziały, które między innymi ukazują drogę złego człowieka podążającego ścieżką grzechu i idącego w ślady Aešma.

W rozdziałach 29 i 30 odnajdujemy opis odwiecznej walki dobra ze złem, motywu tak charakterystycznego w konsekwentnie dualistycznej religii starożytnej Persji. Wyznawcy Ahura Mazdy, najważniejszego Boga Dobra i władcy światłości, walczą przeciwko złu z ludźmi podążającymi ścieżką ciemności, będących we władzy Arymana, Boga Zła. Aryman jest "sprawcą wszelkiego zła i nieprawości, władcą ciemności panującym nad rzeszą duchów piekielnych odpowiedzialnych za zło, które na ziemi spotyka człowie-

ka. Cały ten świat ze swym władcą na czele jest ucieleśnieniem wszelkiego zła, kłamstwa, a jednym z najstraszliwszych demonów jest demon wojny, mordu i szaleństwa Aeszmadewa" [Spyra 1987:6]. W zoroastryzmie siły zła za sprawą Aešma mogą przynosić rozmaite choroby ludziom i powodować, że niektórzy z nich, na których padł "wyrok złych mocy", zaczną zachowywać się jak "karykatury Angra Mainyu". Termin ten oznacza "ducha niszczycielskiego" i jest synonimem jednego z wcieleń Arymana; pod postacią Angra Mainyu sprowadził on na świat śmierć i zniszczenie, a główną rolę w tej destrukcyjnej wizji odgrywał właśnie Aešma.

W hymnie *Šraoša* (*Yasna* 57, 10:25) natrafiamy na motyw pokonania Aešma i ochrony ludzi przed jego wpływami. Przeciwnikiem Aešma jest tutaj Mitra, który jako jedyny spośród sprzyjających ludziom "władców jasności" wzbudza w demonie niezwykle strach. Przedmiotem tej zadziwiającej obawy Aešma jest maczuga Mitry, będąca najpotężniejszą bronią w całym jego uzbrojeniu. W dziesiątym rozdziale *Yasny* znajduje się ponadto fragment mówiący o sprowadzeniu pijaństwa i rozwiązłości na ludzi za przyczyną Aešma [Hutter 1995:197].

W swoim dalszym rozwoju religia i mitologia perska pod postacią zaratusztranzizmu rozwinęła w sobie tendencje ku wyraźnie zarysowanemu dualizmowi. Sytuacja ta doprowadziła do wykształcenia się postaci dwóch przeciwników: Ahura Mazdy i Arymana oraz związanych z nimi całych zastępów złych i dobrych duchów. Wynikiem tego była personifikacja poszczególnych demonów, które można wywieść z pierwotnych staroirańskich bogów i indyjskich dewów. Aešma stał się zatem jednym z demonów występujących w pismach pahlawijskich (*xaem-dev*); dzieła te, spisane w języku średnioperskim, powstały jako komentarz do Awesty – tam też odnajdujemy kolejne wzmianki o postaci Aešma. Znajdując się w bezpośredniej opozycji do Ahura Mazdy, Aešma uosabia tu jedną z głównych złych mocy. Stopniowo demon ten przejmuje niektóre z cech indywidualnych Arymana. Jedną z najważniejszych i najbardziej niszczycielskich broni Arymana była *Az* ("pożądliwość"), żeńska zasada zła; z czasem stała się ona towarzyszką Aešma w walce z siłami światłości. *Az* jest darem *Zerwana Akarana*, "Czasu Nieukończonego", pierwotnego bytu preegzystencjalnego, z którego wyłoniły się dwa bliźniacze byty: Ahura Mazda i Aryman.

Tocząca się odtąd między nimi zaciekle i nieprzerwana walka stanowi podstawę dualistycznej koncepcji świata w nauce Zoroastra. Powołując do istnienia świat materialny Ahura Mazda posiadał w swych szeregach szczęściu *amšaspandów* (od staroperskiego *amesza spenta*, "święty nieśmiertelny"), potężne dobre duchy, pełniące rolę pomocników (przypominających

nieco chrześcijańskich archaniołów) i wykonawców woli Ahura Mazdy. Każdy z nich personifikował najistotniejsze pojęcia duchowe. Są to *Wohu Mano* (Dobra Myśl), *Arta Wahishta* (Najwyższa Cnota), *Spenta Armaiti* (Święta Cierpliwość), *Chszatra Warija* (Królewskość Zwycięska), *Haurwatat* (Zdrowie) i *Ameretat* (Nieśmiertelność). Przeciwnicy sześciu *amszaspandów* to sześć "arcydemonów" służących Arymanowi; postacie te zostały powołane do życia przez Arymana w tym samym czasie, gdy Ahura Mazda ukształtował *amszaspandów*. Każdy z archaniołów Ahura Mazdy posiada w ten sposób swojego własnego przeciwnika, który przeciwstawia się poszczególnym duchom sił dobra. Demonami Arymana są *Akoman* (Zła Myśl), *Andar*, *Sowar*, *Nakahew*, *Tairew* i *Zairik* [Składankowa 1989:25–27]. Istotną rolę w tej odwiecznej walce pełni inny demon – *Charsz*, zwany w Aweście Aeszma, demon nienawiści i zacieklej wściekłości. Jego wizerunek symbolizuje szaleństwo, gniew, wściekłość i wszelkie najbardziej niszczycielskie czyny. Aeszma–dewa jest tu nazywany bezlitosnym władcą wojny i mordu.

Ryc. 1. Demony – fragment miniatury perskiej.

W jednym z tekstów pahlawijskich (*Rivayat* 56,13:15) znajduje się opis rozmowy pomiędzy Aešma i Arymanem [Hutter 1995:198]. Słowa Arymana skierowane do Aešma stanowią ważny punkt zwrotny w dalszej historii tego demona. Aryman nakazuje bowiem Aeszma–dewie zaprzestania niszczenia dzieł dobra i stworzenia. Nakaz Arymana może wydać się początkowo zaskakujący w stosunku do Aešma, będącego do tej pory uosobieniem obłądnego mordu i całkowitej anihilacji. Jednakże Aryman zakazuje demonowi niszczenia wyłącznie w sensie materialnym. Odtąd Aešma staje się ucieleśnieniem Gniewu, przyczyniając się w ten sposób do szerzenia wszelkiego rodzaju niepokoju. Pod postacią Gniewu Aešma walczy wspólnie z trójąłowym smokiem *Azhi Dahaka* (uzurpatorem do ziemskiego tronu) przeciwko królowi *Yima*, doprowadzając ostatecznie do jego zabójstwa [Hutter 1995:198]. W innym tekście (*Zedspram* 9,1) Aešma występuje jako bezpośredni wróg Zoroastra. Księga 8 tekstu *Denkara* zawiera w sobie relację, w której Aešma namawia (podjudza) Arjaspa, aby sprzeciwił się Vištaspowi, będącemu pod opieką samego Zoroastra, co oznaczało jawne wystąpienie przeciwko prorokowi [Hutter 1995:198].

Ryc. 2. Aryman – płaskorzeźba średnioperska

Analiza poszczególnych hymnów Awesty oraz ich pahlawijskich komentarzy pozwala nam opisać sylwetkę demona Aešma. W hierarchii staroirañskiej demonologii pełni on jedną z ważniejszych ról. Charakterystyka tej postaci, jako zaślepionego oblędem sprawcę wszelkiego mordu i zniszczenia, wściekłego szerzyciela najohydniejszych czynów, jest niesłychanie sugestywna. Posiadając takie właściwości Aešma, czy też Aesma-dewa, musiał wpłynąć w znaczący sposób na zasadę pojmowania idei zła nie tylko wśród wyznawców zoroastryzmu.

W Starym Testamencie natrafiamy na postać demona Asmodeusza. Jedyną księgą, w której ten zły duch występuje, jest *Księga Tobiasza*. Miejsce powstania *Księgi Tobiasza* była prawdopodobnie Palestyna; jej autor pochodził przypuszczalnie z królestwa północnego Izraela, a datę spisania większość egzegetów ustala na okres poprzedzający wybuch wojen machabejskich, a zatem przed 167 r. p.n.e. Jednakże wydarzenia opisane w tej księdze wybiegają daleko w czasie i przestrzeni od rzeczywistego czasu i miejsca jej redakcji. Nazwa księgi pochodzi od imion dwóch ludzi, ojca i syna; są oni jednocześnie bohaterami całego dzieła. Greckie tłumaczenie imienia ojca to *Tobit*, zaś syna – *Tobias* (odpowiednik hebr. *Tobijahu*, "Jahwe jest moim dobrem"). Księga rozpoczyna się relacją Tobiasza–ojca, przesiedlonego wraz z rodziną do Asyrii. Prawdopodobnie chodzi tu o wydarzenia związane z deportacją ludności żydowskiej z terenów Palestyny w 734 r. p.n.e. przez Tiglatpilezara III, lub z drugą fazą wysiedleńczą przeprowadzoną w 722 r. p.n.e., po zburzeniu Samarii przez Sargona II [Tyloch 1994:269–272].

Celem okrutnych ataków Asmodeusza jest w *Księdze Tobiasza* młoda Żydówka Sara, mieszkająca wraz z ojcem Raguelem w Ekbatanie, w Medii. Sara stała się obiektem szaleńczego pożądania demona, który doprowadził do śmierci jej siedmiu kolejnych mężów. Asmodeusz mordował nieszczęśników w noc poślubną, zaś całą winą za te czyny obarczono Sarę: "*Tego dnia Sara, córka Raguela z Ekbatany w Medii, również usłyszała słowa obelgi od jednej ze służących swojego ojca, że była ona wydana za siedmiu mężów, których zabił zły duch Asmodeusz, zanim była razem z nimi, jak to jest właściwe dla żon. Służąca mówiła do niej: »to ty zabijasz swoich mężów. Oto już za siedmiu byłaś wydana i od żadnego nie otrzymałaś imienia. Dlaczego nas karzesz za swoich mężów, skoro oni pomarli? Odejdź zatem z nimi, abyśmy już nigdy nie zobaczyli twego syna ani córki«.* Tego dnia była ona bardzo zmartwiona i zaczęła płakać" (Tb 3,7). W pewnym momencie, nie mogąc dłużej znieść tak dramatycznej sytuacji, Sara zaczęła prosić Boga o śmierć. W tym samym czasie błagalnie modlitwy do Jahwe skierował także mieszkający w Niniwie Tobiasz–ojciec, cierpiący z powodu

przypadłej nań niespodziewanie ślepoty. Prośby Sary i Tobiasza zostały wysłuchane tej samej godziny przez Boga, który posłał anioła Rafaela (hebr. "Bóg uzdrawia"), aby wyzwolił obydwójce od niezawinionego nieszczęścia: *"I został posłany Rafał, aby uleczyć obydwójce: Tobiasza, aby zdjąć bielmo z oczu, tak aby oczyma swymi znowu oglądał światło Boże, i Sarę, córkę Raguela, aby ją dać Tobiaszowi, synowi Tobiasza, za żonę i odpędzić od niej złego ducha Asmodeusza"* (Tb 3,17).

Tobiasz–ojciec czując zbliżającą się śmierć wysłał swojego syna do miejscowości Raga (która, podobnie jak Ekbatana, znajduje się w Medii) w celu odzyskania dziesięciu talentów, które swego czasu pożyczył pewnemu człowiekowi o imieniu Gabael. Wyprawiając syna w drogę przykazał mu ponadto ożenić się z kobietą pochodzącą z jego własnego plemienia (Neftali – z tego plemienia pochodziła też Sara). W czasie wędrówki do młodego Tobiasza przyłączył się Rafael, który pragnąc pozostać nierozpoznanym przyjął imię Azariasz. W czasie postoju nad rzeką Tygrys, Rafael polecił Tobiaszowi złowić rybę, a następnie wydobyć z niej serce, wątrobę i żółć. Wkrótce po przybyciu do Ekbatany Tobiasz poznaje Sarę i w krótkim czasie poślubia ją; idąc za radą Rafaela w noc poślubną przed pojawieniem się Asmodeusza pali w pustej sypialni serce i wątrobę ryby. Powstały w ten sposób nieznośny zapach odstraszył demona, powodując jego natychmiastową ucieczkę. Asmodeusz schronił się w Górnym Egipcie, lecz został szybko odnaleziony przez Rafaela, związany i unieszkodliwiony: *"Wtedy przypomniał sobie Tobiasz słowa Rafała, wyjął wątrobę i serce ryby z torby, w której je przechowywał, i położył na rozżarzonych węglach do kadzenia. Zapach ryby powstrzymał demona i uciekł on aż do Górnego Egiptu. A Rafał poszedł za nim, związał go tam w oka mgnieniu i unieszkodliwił go"* (Tb 8,1).

Taki wizerunek Asmodeusza daleko odbiega od obrazu straszliwego Aeszma–dewa, chociaż podobieństwa pomiędzy tymi dwoma demonami (zła natura i nieprzyjazna człowiekowi działalność) są wyraźnie zauważalne. Zarówno w przypadku Asmodeusza, jak i Aeszma–dewa można mówić o zamierzonym, celowym działaniu, skierowanym z niszczycielską siłą przeciwko człowiekowi i światu dobra. Obydwie postacie posiadają ten sam osobowy charakter. Tym, co różni Asmodeusza od perskiego Aeszma–dewa, jest jednak ogólny kontekst, w jakim został przedstawiony ten pierwszy. Występujące w pismach biblijnych poszczególne demony podległy są ostatecznie absolutnej mocy Boga, zaś ewentualne zwycięstwa zła osobowego (demonów, złych duchów) są krótkotrwałe i przejściowe. Zdaniem niektórych egzegetów znamiennym jest także fakt, że demon Asmodeusz stanowi niejako narzędzie w ręku Boga, karzącego śmiercią tych, którzy nie prze-

strzegali Prawa – kolejni mężowie Sary nie należeli do jej rodzimego plemienia, przez co łamali Prawo [Zawiszewski 1990:218–221].

Ryc. 3. Asmodeusz porywający Sarę,
ilustracja z *Pentateuchu Regensburg*, ok. 1300 r.

Osoba "demonicznego" Asmodeusza zajmuje doniosłe miejsce nie tylko w demonologii biblijno–apokryficznej, lecz także w bogatej tradycji jahwistycznej, midraszach i legendach talmudycznych. Z czasem postać tego demona uległa poważnym przeobrażeniom na rzecz "poprawy" wizerunku Asmodeusza, co szczególnie dobrze widoczne jest w folklorze żydowskim i literaturze hagadycznej.

W mitologii żydowskiej Asmodeusz uważany jest za jednego z Książąt Demonów, który pierwotnie był aniołem jaśniejącym na niebie (podobnie jak Lucyfer) i dopiero po upadku zyskał rangę Króla *Szedim*, czyli władcy demonów. Termin *shedim* odnosi się do istot zrodzonych ze związków upadłych aniołów, niegdyś synów niebios, z ziemskimi córkami. Jedna z tradycji określa również samego Asmodeusza jako *shed*, powstałego ze związku upadłego anioła Szamdona z Naamah, siostrą Tubal–Kaina, natomiast inny przekaz uznaje Asmodeusza za syna Samaela i Lilith [Ginzberg 1901:219]; niektóre źródła utrzymują z kolei, że był synem Azazela [Cottrell 1993:75]. Tradycja talmudyczna nie nazywa Asmodeusza sprawcą wszelkiego zła, lecz wręcz przeciwnie, łączy go ze specyficzną funkcją utrzymania określonego porządku w świecie. Pomimo swej "oficjalnie" negatywnej i demonicznej osobowości Asmodeusz wydaje się działać według określonego planu i niezależnie od kontekstu *Księgi Tobiasza* (traktowanej raczej jako powieść diasporalna) w folklorze żydowskim przyczynia się ostatecznie do zachowania harmonii i ładu.

Wizerunek Asmodeusza utrwalony w przekazach ludowych i talmudycznych jest w porównaniu z postacią bezwzględnego demona opisanego w *Księdze Tobiasza* całkowicie różny, by nie rzec wręcz ironiczny. Asmodeusz jest tu opisany jako znawca ludzkiego przeznaczenia, posiadający przy tym dar przepowiadania przyszłości. Jedną z najbardziej rozpowszechnionych legend żydowskich, której bohaterem jest Asmodeusz, łączy osobę tego demona z postacią króla Salomona, trzeciego władcy Izraela i budowniczego Pierwszej Świątyni. Historia Asmodeusza i Salomona została opisana w *Testamencie Salomona*, apokryficznym dziele nieznanego autora, pochodzącym z I w. n.e.

Asmodeusz znalazł miejsce, w którym przebywał cudotwórczy robak Szamir, potrzebny Salomonowi do budowy Świątyni. Robak ten, wielkości ziarna jęczmienia, potrafił rozłupywać nawet najtwardsze kamienie, glazy i skały; król potrzebował go do wykonywania prac budowlanych, do których nie wolno było używać narzędzi wykonanych z żelaza, jako że służył one również do prowadzenia wojny i zadawania śmierci. Jedynie Asmodeusz znalazł kryjówkę Szamira. Aby uzyskać od demona ową informację, Salomon kazał napelnić winem studnię, z której Asmodeusz zwykł pić wodę; odurzony demon dał się schwytać i został doprowadzony przed oblicze władcy. W trakcie prowadzenia go do królewskiego pałacu miało miejsce kilka dziwnych zdarzeń. Napotkawszy orszak weselny Asmodeusz zaczyna niespodziewanie płakać; patrząc na człowieka zamawiającego buty, które miały wytrzymać siedem lat, wybucha nieoczekiwanym śmiechem, wreszcie drwi z prezentującego swe sztuczki kuglarza. Zapytany o przyczynę swych zadziwiających reakcji odpowiada, że weselący się pan młody z napotkanego orszaku ma przed sobą zaledwie parę dni życia, człowiek pragnący kupić buty, które mają mu starczyć na siedem lat, nie przeżyje nawet następnych siedmiu dni, zaś pod stopami chytrego sztukmistrza znajdował się zakopany w ziemi skarb, o czym ten oczywiście wiedzieć nie mógł. Innym razem Asmodeusz zbacza z drogi, aby pomóc pijanemu trafić na nią z powrotem, udziela mu przy tym pewnego daru, aby mógł zrozumieć swe błędne postępowanie i wybrać właściwą drogę także w życiu [Ginzberg 1959:277–303].

Salomon zdobył wreszcie Szamira i w ten sposób doprowadził budowę Świątyni do końca; otrzymał ponadto od Asmodeusza magiczną księgę. Demon zdołał jednak oszukać Salomona i wygnał go z królestwa. Następnie sam zasiadł na tronie i przez dłuższy czas podszywał się pod prawdziwego monarchę. Ostatecznie Salomonowi udało się powrócić z długiego wygnania i przepędzić Asmodeusza. Historia Asmodeusza i Salomona była niezwykle rozpowszechniona wśród członków średniowiecznych wspólnot i

gmin żydowskich zarówno w Europie, jak na terenach Ziemi Świętej. W pochodzącej z XII wieku relacji żydowskiego podróżnika Benjamina z Tudeli znajduje się wzmianka o wspaniałym pałacu Salomona w Libanie (według autora istniał on jeszcze w jego czasach), wybudowanym przez Asmodeusza [Unterman 2000:46].

Podobne zawarte w Talmudzie historie wykształciły pewien model w długiej linii żydowskich opowieści ludowych. Nawet pozornie niegodziwe postępowanie niektórych postaci, w tym demonów, jest ostatecznie usprawiedliwione zewnętrznymi okolicznościami, w jakich osoba ta znajdowała się w momencie pełnienia złych czynów. To dodatkowo demonstrować i podkreśla nieskończoną mądrość sprawiedliwego Jahwe, któremu podległe są wszystkie byty. W folklorze żydowskim (począwszy od wczesnego średniowiecza aż po czasy nowożytne), pomimo że nadal uważany za Księcia Demonów, Asmodeusz często przedstawiany jest w sposób niezwykle humorystyczny lub wręcz groteskowy. W większości związanych z nim legend natrafiamy na historie miłosnych podbojów Asmodeusza i przeróżnych intryg, których najczęściej sam staje się ofiarą. Opowieści o tym, jak ten straszliwy ongiś demon zostaje wywiedziony w pole i oszukany, mogą wywołać nie tylko uśmiech politowania, lecz także zadziwienie, jak głęboką metamorfozę przeszedł ten demon w swej długiej historii.

Podobną rolę odgrywa Asmodeusz w Kabale, która wymienia jego imię w kontekście tekstów poruszających wątek magii i praktyk antydemonicznych. W napisanej ok. roku 1285 przez Mojżesza z Leonu *Księżce Zohar*, stanowiącej serię ezoterycznych komentarzy do Pięcioksięgu, Asmodeusz przedstawiony został jako nauczyciel Salomona, któremu wręczył tajemną księgę magii i medycyny [Ginzberg 1959:220]. W literaturze rabinicznej, m.in. w Talmudzie, hagadach i midraszach, z postacią tego demona łączy się pewna liczba opowiadań, w których Asmodeusz odgrywa istotną rolę. Podążając za przekazem pewnego rabina natrafiamy na wzmiankę o tym, że "Asmodeusz, król demonów, mianowany jest władcą nad wszystkimi sprawami dotyczącymi liczb parzystych" [Cohen 1995:298]. Historie tajemniczych i zagadkowych zachowań Asmodeusza stanowią także rdzeń narracyjny w szeroko rozpowszechnionych podaniach znanych pod nazwą "Anioł i Pustelnik" [*Encyclopedia Judaica* III, 754]. Tradycja talmudyczna oraz przekaz ludowej tradycji ustnej, wiążącej Asmodeusza z osobą Salomona, znalazły odbicie we wczesnej literaturze apokryficznej Rusi z dziewiątego i dziesiątego wieku. Pojawiająca się w staroruskich tekstach apokryficznych postać Asmodeusza posiada jednak z upływem czasu coraz mniej wspólnych cech ze swym staroirakijskim prototypem.

Bibliografia

- Avesta, The Sacred Book of the Parsis*, red. K.F. **Geldner**, Stuttgart **1986**.
- P. **Deselaers**, *Das Buch Tobit. Studien zu seiner Entstehung, Komposition und Theologie*, Fribourg **1982**.
- L. **Ginzberg**, *Asmodeus* [w:] "The Jewish Encyclopedia", t. 1, New York **1901**.
- L. **Ginzberg**, *The Legends of the Jews*, t. 1–4, Philadelphia **1954–1959**.
- J. **Goetsberger**, *Asmodäus*, "Theologische Revue" 34:1935, ss. 144–145.
- R.K. **Harrison**, *Asmodeus* [w:] "International Standard Bible Encyclopedia", t. 1, Michigan **1979**.
- M. **Hutter**, *Asmodeus* [w:] "Dictionary of Deities and Demons in the Bible", New York **1995**.
- K. **Kościelniak**, *Złe duchy w Biblii i Koranie: wpływ demonologii biblijnej na koraniczne koncepcje Szatana w kontekście oddziaływań religii starożytnych*, Kraków **1999**.
- E. **Langton**, *Essentials of Demonology: A Study of Jewish and Christian Doctrine, Its Origins and Development*, London **1949**.
- D.T. **Łukaszuk**, *Istnienie Szatana i świata demonów jako problem w katolickiej teologii posoborowej*, Kraków **1992**.
- F. **Machalski**, *Religie Iranu* [w:] "Zarys dziejów religii", Warszawa **1988**.
- G. **Messadie**, *Diabeł, historia powszechna*, Warszawa **1988**.
- A. **Nola**, *Diabeł*, Kraków **2000**.
- S. **Pines**, *Wrath and the Creatures of Wrath in Pahlavi, Jewish and New Testament Sources, Irano – Judaica. Studies relating to Jewish Contacts with Persian Culture Throughout the Ages*, Jerusalem **1982**.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań – Warszawa 1989⁴.
- M. **Rudwin**, *Diabeł w legendzie i literaturze*, Kraków **1999**.
- M. **Składankowa**, *Bohaterowie, bogowie i demony dawnego Iranu*, Warszawa **1989**.
- M. **Składankowa**, *Mitologia Iranu*, Warszawa **1989**.
- J. **Spyra**, *Civitas diaboli. Zarys historii Szatana i świata demonów*, "W drodze" **1987** nr 8, 9.
- J.C. **Swaim**, *Asmodeus* [w:] "The Interpreter's Dictionary of The Bible", t.1, New York–Nashville **1962–1976**.

- W. Tyloch, *Dzieje ksiąg Starego Testamentu*, Warszawa 1996.
- A. Unterman, *Encyklopedia tradycji i wierzeń żydowskich*, Warszawa 2000.
- R. Zając, *Szatan w Starym Testamencie*, Lublin 1998.
- E. Zawiszewski, *Księga Tobiasza* [w:] "Wstęp do Starego Testamentu", Poznań 1990.